

Den svenska självbilden präglad av sjömansvisor

Svenska sjömansvisor från första hälften av 1900-talet har haft stor inverkan på den svenska självbilden. Tack vare sjömansvisornas popularitet började svenskarna identifiera sig med havet. Det berättar historikern Henrik Arnstad om i en ny studie.

TEXT Ylva Bowes

Under första halvan av 1900-talet formligen exploderade intresset för svenska sjömansvisor i Sverige. Sjömansvisan som kategori blev så populär i de breda befolkningslagren att det förändrade svenskens bild av vad det var att vara ”typiskt svensk” – från en inlandsnationalism med rötter i Dalarna till en maritim nationalism som hämtade inspiration från Bohuslän och Roslagen.

Detta berättar historikern och författaren Henrik Arnstad i sin nya studie som handlar om svenska sjömansvisor, populärkultur och maritima nationella identiteter 1918-1960. Studien har antagits för publicering i världens främsta maritimhistoriska tidskrift, ”International Journal of Maritime History”.

– Jag är ju uppvuxen med de här visorna, säger han. De har alltid funnits där, de kom med bröstmjölken kan man säga om man växte upp på 70-talet. Alla kände till dem, alla kunde åtminstone någon. Och det är ju bra låtar!

Som historiker kom han in på maritimhistoria under 2000-talets första decennium.

– Jag har jobbat som informationschef på Vasamuseet och dessutom alltid gillat att segla, berättar han. Jag har dessutom länge haft ett akademiskt intresse för

nationalism, så det föll sig naturligt att koppla samman mina intressen och fokusera på hur identitet formats inom det maritima fältet.

Den nationella identiteten har i många länder ofta kopplats samman med musik, men väldigt sällan med populärmusik. Men det är just vad som skett i Sverige, menar Henrik Arnstad.

Att det blev just sjömansvisor var en ren slump, och den slumpen stavas Evert Taube.

– Evert Taubes första hit, ”Karl-Alfred och Ellinor”, råkade komma samtidigt som den moderna skivindustrin uppstår och grammofoonkivan gör att allt fler kan lyssna på musik, säger han. Det som sedan sker saknar motstycke i svensk populärkulturell historia.

Evert Taube blir enormt populär. Han syns överallt, och många av hans sjömansvisor blir stora framgångar.

– Det märker ju skivindustrin, och de tänker – vi kör! Folk gillar sjömansvisor!

Henrik Arnstad.

Foto: Nina Zaregon Arnstad

En ung Evert Taube, endast 18 år gammal, ombord på

Och ju mer industrin pumpar ut, desto mer förväntar sig publiken.

Evert Taube var den förste och den störste, han fortsatte leverera sjömansvisor under hela livet och många av dem har med tiden blivit en central del i den svenska nationella identiteten.

Men Henrik Arnstad pekar även på Harry Brandelius, Lasse Dahlvist, Carl Jularbo och inte minst den världsberömda tenoren Jussi Björling som plötsligt fick en hit med den banala sjömansvisan ”Till havs”. Samtliga var enormt framgångsrika under sin tid, och flera av deras sjömansvisor lever kvar än idag. Många följde i deras fotspår.

– Skivbolagen försåg sina artister med sjömansvisor, de fotograferades i någon slags sjömanskostym och sålde enorma mängder skivor, berättar Henrik Arnstad förtjust. Det kan vi ju följa ända in i modern tid, titta bara på Håkan Hellström!

Det var bara en liten hake; de flesta av de plötsligt så populära sjömansvisorna hade ingen förankring i det verkliga livet till sjöss.

Foto: Taubearkivet, Göteborgs universitetsbibliotek

ett fartyg i Australien 1908. Evert Taube levde 1890-1976.

– Evert Taube visste vad han snackade om, han hade ju själv varit till sjöss, men många av de populära sångerna ingick i dåtidens moderna massproduktion med professionella låtskrivare som plockade in lite sjömansjargong för att man visste att det sålde, säger Henrik Arnstad.

Det här fungerade eftersom de inte i första hand vände sig till sjömän; målgruppen var i stället den allmänna, snabbt växande musikkonsumerande befolkningen i stort.

De så populära sjömansvisorna var kontroversiella bland dåtidens riktiga sjömän. Kapten Sigurd Stenwall blev så chockad då han återvände hem 1926 efter resor i Fjärran Östern att han bestämde sig för att skriva en bok om eländet: ”År dessa dumheter tänkta att representera svenska sjömansvisor och -poesi?” skrev han indignerat.

I sin studie ger Henrik Arnstad gott om exempel på hur texterna i sjömansvisorna

tydligt förstärker den svenska identiteten genom att beskriva svensken som ”normal” och överlägsen, och de människor han stöter på runtom i världen som ”annorlunda” och därmed underlägsna.

– Evert Taubes sånger ger ju uttryck för rasism, som vi ser den idag, säger Henrik Arnstad. Men man ska komma ihåg att de skrevs i en samtid, 1930-talet, då Sverige har ett rasbiologiskt institut och skryter om det. Visorna togs inte illa upp i samtiden. Det var ett effektivt sätt att visa på ett ”vi” och ett ”dem”, vi vita och de icke-vita.

Medan det uppstått diskussioner kring andra kulturgiganters verk, till exempel Astrid Lindgrens Pippi Långstrump, har det varit märkvärdigt tyst kring Evert Taubes texter.

– Han har inte ifrågasatts, trots att alla vet att han till exempel använder n-ordet i sina visor, säger Arnstad. Ifall någon idag skulle våga föreslå att byta ut ord i

» Att skärgården var ett mysigt ställe hade väl ingen tyckt innan

HENRIK ARNSTAD

Taubes texter skulle det bli ramaskri. Det är tok-kört att försöka peta i några Taubevisor! Samtidigt exkluderar ju det här många nya svenskar från svenskheten.

Henrik Arnstad menar att sättet som den svenska nationalistiska självbilden gått från att romantisera inlandet till att identifiera sig med kustbandet och det maritima är unik.

– Andra länder har ingen motsvarande maritim nationalism. I Norge ska man upp på fjället och gå på tur om man ska vara riktigt ”norsk”. Inte heller i Storbritannien har det maritima någon relevans för självbilden.

– Det var nog ingen som hade tänkt att nationalismen skulle förändras genom sjömansvisorna, men det gjorde den, säger han. Skärgårdshuset och det kustnära blev sinnebilden av det ”ursvenska”; nuförtiden ska ju varenda mannsiska fira midsommar ute på en kobbe i skärgården. Att skärgården var ett mysigt ställe där man ville fira midsommar eller tillbringa sin tid var det väl ingen som hade tyckt innan.

Sjömansvisornas popularitet började dala mot slutet av 1950-talet. En anledning var att charterresandet med flyg tog fart; det fanns andra sätt för gemene man att söka äventyret än att gå till sjöss.

Men svenskens kärlek till kustbandet, och särskilt skärgården, består. Kärleken till havet märks även fortsättningsvis i populärkulturen, bland annat i Ulf Lundells ”Öppna landskap” där han vill bo nära havet. Få länder har så många fritidsseglare per capita som Sverige. Och det är ett vedertaget faktum att den perfekta midsommarfesten idag förväntas äga rum på en ö i skärgården. Förmodligen sjungs även en eller annan Evert Taube-visa utan att festdeltagarna funderar på varför. ●